

De Oorsprong van den Europeeschen oorlog.

Is er logica in de geschiedenis? Is er "historische noodzakelijkheid" in het
gebeuren, in het optreden van gevolgen der reeds bekende oorzaken? Het begin van den
5 grooten Europeeschen strijd, dat wij dezer dagen beleven, zou het ons weer met
nieuwen moed doen gelooven, nadat we zooveel toevalligs, niet nader verklaarbaars
hebben zien gebeuren, nadat zooveel, dat als "historisch noodwendig" met groote
beslistheid werd aangekondigd, verkoos uit te blijven. Er is zeer zeker machtige
logica in de ontzettende gebeurtenissen, die wij komen te beleven. Wij beseffen in
10 somberen ernst, dat we beleven gebeurtenissen, die bestemd schijnen om een zeker
tijdperk af te sluiten en een nieuw te beginnen; gebeurtenissen, die, als we het
verledene slechts oppervlakkig herdenken, onvermijdelijk komen moesten. Het thans af
te sluiten tijdperk zal moeten liggen tusschen de jaren 1870 en 1914. Het werd reeds
gewoonlijk genoemd dat van den gewapenden vrede... De tijdperken der 19de-eeuwsche
15 geschiedenis sedert 1815, sedert Napoleons val, het Congres van Weenen en het Heilig
Verbond vertoonen krachtige, scherp aanduidende en begrip-verhelderende lijnen;
lijnen, die in dat jaartal 1870 een harer machtige rustpunten vinden. In 1870 wordt
de reactie van het nationaliteitsbegrip, de nationale revolutiegedachte, sedert 1815
zoo stormverwekkend in de groote Europeesche gebeurtenissen, tot rust gebracht door
20 de ongeveer gelijktijdige totstandkoming der Duitsche en Italiaansche eenheid. De
eenheid van het groote, massieve Duitschland wordt geboren in en door den oorlog met
den ervvijand, met Frankrijk; zij wordt uitgeroepen in de roemrijke Spiegelzaal van
het Slot van Versailles, tijdens het beleg van Parijs in Januari 1871. Daar stond dan
het groote, nieuwe Duitsche keizerrijk in Midden-Europa, jong, krachtig en
25 ondernemingslustig, roemvol na een reeks van overwinningen. Duitschland was sedert de
latere middeleeuwen zwak geweest door inwendige verdeeldheid; nu was het door eenheid
wederom machtig. Dat had Bismarck's genie tot stand gebracht. Door Bismarck's genie
was in 1866 Oostenrijk buiten de Duitsche eenheid gestooten op eene besliste, doch
niet al te harde wijze, waardoor Oostenrijk, het land der Duitsch-gemeenschappelijke
30 kultuur, waaraan Wilhelm II nog dezer dagen in zijn oorlogsmanifest herinnerde, niet
tot een geslagen vijand van het te stichten Duitsche Rijk werd gemaakt. Het was ook
Bismarck, die na 1870 den dan optredenden leider der Oostenrijk-Hongaarsche
staatkunde, den Hongaarschen graaf Andrassy, spoedig ervan overtuigde, dat
Oostenrijk-Hongarije beter deed, van alle deelneming aan zuiver-Duitsche
35 aangelegenheden en van alle revanche af te zien en het zwaartepunt zijner
buitenlandsche politiek te gaan verleggen naar het Zuid-Oosten, naar den Balkan.
Het keizerrijk Oostenrijk en het keizerrijk Duitschland zouden dan voortaan geen
tegenstrijdige belangen op eenzelfde gebied meer hebben, want de Oostersche kwestie
was immers voor Duitschland, volgens denzelfden Bismarck, de knoken van één
40 Pommerschen grenadier niet waard. Hier ligt sedert 1870 de oorzaak der steeds dieper
wordende tegenstelling tusschen Duitschland-Oostenrijk eener- en Rusland anderzijds.
Sedert 1815, sedert hun anti-Fransche wapenbroederschap, had de zwakke, veranderlijke
Oostenrijksche staatkunde in den loop der 19de eeuw al heel weinig reden tot
tevredenheid aan Rusland gegeven. En nu zou de Oostenrijk-Hongaarsche monarchie, na
45 hare inwendige nationale tegenstellingen min of meer te hebben verzoend en aldus tot
een machtige grootheid geworden, meer en meer als een beduidende mededinger optreden
van het kolossale Rusland in zeer ijverige en naijverige Balkanpolitiek. De Russische
Balkanpolitiek dagteekent vrijwel van het begin van Rusland als Europeesche
mogendheid. Dat gaat niet vroeger terug dan het begin der 18e eeuw. Peter de Groote
50 maakte toen, zooveel hij kon, het meer-Aziatische Rusland tot een Europeesch rijk,
vooral door de verovering der Oostzeeprovinciën, welke zijn land voor West-Europa
eenigszins behoorlijk toegankelijk maakte. De groote Catharina schoof in de tweede
helft der 18de eeuw de zuidelijke grenzen van Rusland tot aan de geheele Noordkust
der Zwarte Zee. Reeds omstreeks 1770 moest Rusland door Oostenrijk en Pruisen worden
55 afgehouden van een gedeeltelijke verovering van Turkije, door den sterk geworden beer
opmerksaam te maken op een andere prooi, op het ongelukkige Polen. Toch leefde sedert
dien tijd een heerlijke droom in het brein van den halfbarbaarschen kolossus: de
verovering van Constantinopel, het herstel van het Oost-Romeinsche Rijk. Van
Byzantium had Rusland zijn beschaving en zijn godsdienst gekregen; die beschaving en
60 die godsdienst, door de Mohammedaansche Turken uit Constantinopel verdreven, waren in
Rusland bewaard; de Russische Beer voelde zich alzoo volkomen gerechtigd, om, door
zijn klauwen in den Bosporus te slaan, de anti-Christelijke Turken uit het hun
vreemde Europa te verdrijven en zichzelf in het heerlijk Byzantium te nestelen.
Sedert het laatste der 18de en in den loop der 19de eeuw heeft Rusland herhaaldelijk
65 pogingen gedaan, om dien zoeten droom te verwezenlijken. Het Fransch-Russisch verbond

tusschen Napoleon en Alexander I, 1807-1812, van den vrede van Tilsitt tot aan den Franschen veldtocht tegen Rusland, sedert 1890 door de Fransche geschiedschrijvers met voorliefde bestudeerd, was van Russischen kant grootdeels op dit denkbeeld gevestigd. De geheime, doch krachtige tegenwerking van een Russische verovering van Turkije door Napoleon was dan ook een voorname oorzaak van de breuk tusschen hem en Alexander in 1812. Steeds en vooral door den Krim-oorlog (1854-1856) hebben al de groote Europeesche mogendheden, en vooral Engeland en Frankrijk, standvastig getoond, dat zij de verwerkelijking der groote orthodox-Russische veroveringsplannen niet zouden dulden. Toen echter de Russische Beer begreep, dat men hem zelven de heerschappij over Bosporus en Dardanellen nooit zou gunnen, heeft hij besloten, zijn kleine Slavische broedervolkeren in den Noordelijken Balkan, de Serven en Montenegrijnen en ook de Bulgaren, met alle kracht te gaan steunen, om, door voogdij over hen, een overwegenden invloed in het Zuid-Oosten van Europa te kunnen oefenen. Dat de Europeesche mogendheden ook dit niet gaarne zagen, toonde het Congres van Berlijn in 1878. Daar werden vredesvoorwaarden, in datzelfde jaar door Rusland van Turkije grootendeels ten voordeele der Slavische Balkanstaten verkregen, na den heftigen oorlog van 1877, door de gezamenlijke Europeesche mogendheden... herzien. Het was hier wederom allereerst Engeland, dat in samenwerking met Bismarck en Andrassy, aan de Russische politiek zoo beslist mogelijk den voet dwars zette; Engeland, dat in die jaren in Rusland zijn grooten vijand zag, met wien hij ook door onvermijdelijke botsing van belangen in Midden-Azië vroeg of laat in een "historisch-noodwendigen" oorlog had moeten geraken... en niet geraakt is! Sedert het Congres van Berlijn bestond de tegenstelling tusschen Oostenrijk-Duitschland en Rusland voorgeoed. Het wekte Ruslands groote woede, dat dat Congres de bezetting van Bosnië en Herzegowina, deelen van het Turksche rijk, door Oostenrijk, als gevolg der anarchische toestanden in die landen in 1876 en 1877 wenschelijk geacht, bestendigde. Dat was een eerste groot succes der nieuwe Oostenrijksche politiek naar Bismarcks bedoeling! Of het Oostenrijk tot duruzamen zegen zal strekken, dat is een der vragen, die in de uitkomst van den thans begonnen Europeeschen oorlog beantwoording zoeken. Ondanks de oprechte pogingen van Bismarck om het nieuwe Deutsche Rijk in vrede en vriendschap te doen blijven met den naburigen Russischen potentaat, voor wien het Deutsche imperialisme in meerder opzicht door oude wapenbroederschap en gemeenschap in autocratische, militairistische neiging sympathie moest gevoelen, trok zich de Russische politiek meer en meer van de Deutsche terug. Rusland zag met verbazing en schrik de snelle ontwikkeling van het jonge Deutsche Rijk. Het was gewend geweest aan een verdeeld en machteloos Duitschland, waarover het zich sedert den Napoleontischen tijd een soort van voogdij toeëigende. Het rekende zich de eer toe, Pruisen uit de Napoleontische slavernij te hebben verlost. Pruisen was lang dankbaar geweest, maar sedert 1870 voerde het in Duitschland eene zeer krachtige en zelfbewuste hegemonie. Bovendien en daarom had Bismarck er geen acht op geslagen, dat zijne protectonistische rijkspolitiek sedert 1878 aan den Russischen landbouw groote schade moest doen. Rusland stond dan sedert 1878 aardrijkskundig en politiek volkomen geïsoleerd in Europa. Duitschland en Oostenrijk, als het heerschende land in de Donau-monarchie, waren innig verbonden in nationale, historische en geestelijke betrekkingen. Het was Ruslands wrok, die vroeg of laat "historisch-noodwendig" tot een strijd tusschen deze drie zou moeten leiden. En deze "historische" noodwendigheid is opgegaan... De voortgezette Balkanpolitiek van Oostenrijk, hard en meêdoogenloos voor het Slavische Servië, maakte haar steeds dringender. De Servische haat-moord bracht de laatste aanleiding. Germaansche kracht, Germaansche trots werd fel besprongen door Slavischen h? en opende daarom den verschrikkelijken strijd. Slavisch-Oostenrijksche (Deutsche) wedijver in Balkanpolitiek is echter niet de eenige tegenstelling, die in den grooten Europeeschen oorlog zal uitgevochten moeten worden. Sedert 1870 was de bijna steeds heerschende gedragslijn der Fransche politiek: "revanche" voor de smadelijke nederlaag. Met deze gedachte stond Frankrijk echter langen tijd alleen in Europa. Niemand wilde het helpen aan zijn revanche. En het duurde ook lang, eer het geïsoleerde, wrokkende, Rusland neiging toonde, om op Frankrijks vriendschapsaanbiedingen in te gaan. Sedert 1812 waren de Czaren vervuld geweest van schrik en verachting jegens het klassieke land der revolutie. Vooral de geweldige Nikolaas I minachtte Frankrijk. Dat belette den revanche-lustigen Fransozen niet, standvastig Rusland te vleien en den Russischen Beer, wiens anti-Germaansche instincten zij kenden ten slotte te verleiden, door hem millioenen en milliarden ter leen toe te staan. Vriendschap met het geïsoleerde Rusland werd voor Frankrijk meer en meer noodzakelijk sedert de aansluiting van het jonge koninkrijk Italië bij het Duitsch-Oostenrijksch verbond tengevolge der Italiaansch-Fransche vijandschap door economische strijdigheden en door de Fransche bezetting van Tunis, het gebied van Carthago, waarop het jong-imperialistisch Italië zijn oog had gevestigd (1881).

Daarmede was in 1883 het Drievoudig Verbond tot stand gekomen. Alleen op Rusland kon Frankrijk zijn hoop vestigen. Want met Engeland was het allesbehalve op goeden voet, sedert het, na '70 spoedig weer op krachten gekomen, zijn koloniaal rijk, in de 18de eeuw nog het grootste, belangrijk en succesvol weer uitbreidde en daardoor natuurlijk Engeland's onrust moest wekken. Engeland was ook de vijand van Rusland. Rusland, Rusland alleen, was dus de eenig mogelijke, de noodzakelijke bondgenoot voor het nieuw-omhoogstrevende en revanche-lustige Frankrijk. En sedert 1880-1890 heeft dan ook de Russische Czaar, zijn aarzeling overwinnende, vooral ter wille van het goud, het met Marianne aan willen leggen... Ziedaar dus de Fransche revanchegedachte, gekoppeld aan de Oostersche Kwestie, als oorzakelijke factoren in dezen uitgebroken werelddeelstrijd. Maar daarmede is de vraag, waarom het gaat en hoe het zoo gekomen is, nog niet uitgeput. Want waardoor is Engeland sedert het begin der Middeleeuwen een bijna voortdurende, een waarlijk historische vijand van Frankrijk en nog lang na 1870 de meest besliste tegenstander, de mededinger van Frankrijk en Rusland in de koloniale wereldpolitiek; waardoor is Engeland in den grooten oorlog, dien wij thans gaan beleven, naast Frankrijk en Rusland komen te staan? Waardoor? Wij weten het allen. We hebben het onder onze oogen zien gebeuren. We zijn de getuigen geweest van dien geschiedkundig zoo uiterst merkwaardigen ommezwaai, steunpunt der "onmetelijke" hoop, die Frankrijk thans koestert. We herinneren ons ook een "Hochland"-artikel, waarin professor Martin Spahn de zaak zoo helder uiteen heeft gezet. De Deutsche Keizer sprak in zijn oorlogsmanifest van "afgunstigen", die zijn rijk belaagden en het den strijd wilden aandoen... De grootsche economische ontwikkeling van het trotsche jonge Deutsche Rijk na zijn heerlijken oorlogsroem van 1870, liet niet na, de aandacht en den naijver van Engeland te wekken. We weten het allen, het is eene overbekende, historische verschijning geweest: de geweldige opkomst der Deutsche nijverheid, der Deutsche technische wetenschap, der Deutsche kracht, die Engeland op zij drongen van alle markten, niet alleen in Europa maar in geheel de wereld. De Deutsche fabrieken bezorgden aan Engeland een economische crisis. Haar product werd zelfs, na "goedkoop en slecht" te zijn geweest, ook goed en mooi. Gebruikmaking van geheel zijn overmacht en van al zijn behendigheid had Engeland noodig, om tusschen de jaren '80 en '90 te verhinderen, dat Deutschland niet alleen uitgestrekte, maar ook waardevolle koloniën in meerdere werelddeelen zou krijgen. En Deutschland ging er zoo waar ook naar streven, een groote oorlogsvloot te bezitten, om zijn wereldhandel en zijn koloniën te beschermen. Nog lang bleef de verhouding tusschen Engeland en Deutschland behoorlijk. Familiebetrekkingen en persoonlijke sympathieën tusschen de heerschers in de beide landen deden daar het hunne toe. Nog in 1898 dreigde zeer ernstig een oorlog tusschen het elkander vijandige Frankrijk en Engeland om eene midden-Afrikaansche kwestie, waarin Frankrijk moest toegeven. Totdat met de troonbestijging van Eduard VII de groote ommezwaai kwam, de nieuwe groepeerling, een soort van "renversement des alliances" en van dergelijke gevolgen. Persoonlijk moet Eduard VII daar zeer veel toe bij hebben gedragen. Het is bekend, dat hij als koning voor Engeland veel meer heeft gepraesteerd dan men van den "Prins van Wales" durfde verwachten. Aan zijn persoonlijke overtuiging wordt toegeschreven, dat de Engelsche politiek meer en meer haar aandacht ging vestigen op het groote gevaar, dat Engeland dreigde van de Deutsche concurrentie. Ook Spahn vermeldt, dat Eduard VII, de oudere man met zooveel "ervaring" in het leven, een persoonlijken en levendigen afkeer moet hebben gekoesterd van het eigenaardige, zich gaarne uitende grootheidsbewustzijn van zijnen Deutschen oomzegger Wilhelm II. Eduard VII maakte van de ontelbare, persoonlijke relaties, die hij gedurende een lang leven overal op het vaste land en vooral in Parijs had verkregen, gebruik, om, vooral door zijn persoonlijke bemoeiingen, een betere, een standvastige verhouding tot Frankrijk te verkrijgen. Dat kon met het oog op de gevoelens, waarvan Engeland zich meer en meer doordrong ten opzichte van Deutschland en met het oog op de revanche-gedachte in Frankrijk niet moeilijk vallen. Gemeenschappelijk verzet tegen Deutsche machtsuitbreiding, tegen Deutsche aanspraken was een uitstekende basis voor eene nieuwe "entente cordiale", die haar antecedent had in het tijdperk 1830-1840, dat het opkomende liberalisme in Engeland en Frankrijk had zien samenwerken; eene basis van overeenstemming, waarbij de bestaande koloniale geschillen tusschen de twee landen gemakkelijk konden worden geregeld. Het was de bedoeling der politiek van Eduard VII, Deutschland in Europa te isoleeren. De totstandkoming der "entente cordiale" was daartoe de belangrijkste stap. Engeland verliet daarmede zijn langjarig vrijwillig isolement. Een betere verstandhouding tusschen Rusland en Engeland zou langzaam, maar zeker volgen. Italië was niet door al te sterke banden van volkssympathieën aan Oostenrijk en Deutschland gebonden. Integendeel, de Italiaan haat van nature den "Tedesco", heeft aan Oostenrijk zeer slechte historische

herinneringen, voelt eenige Latijnsche verwantschap met Frankrijk en heeft ook in
 zijne tegenwoordige staatkunde te veel oorzaak tot verwijdering van Oostenrijk, dan
 200 dat de zuiver historische redenen tot aansluiting bij het Duitsche Rijk en bij
 Oostenrijk veel kracht zouden hebben behouden. Van de Engelsche staatkunde is dus de
 stoot uitgegaan, om Europa tegenover Duitsche machtsontwikkeling in één gelid te
 plaatsen. Alleen Oostenrijk, het Duitsche Oostenrijk, hield zich met innige en
 broederlijke trouw aan Duitschlands zijde. En er is geen enkel positief beginsel, het
 205 is slechts de gemeenschappelijke afkeer van en vrees voor Duitsche kracht en Duitsch
 bewustzijn, welke de heterogene bondgenooten, Frankrijk, Engeland en Rusland, vroeger
 vijandig aan elkaar, op een negatieve basis vereenigt en zelfs de hulp der
 "unheimliche" Mongoolsche Japanners tegen de zelfbewuste Germanen niet schuwt.
 Drieërlei is dus de oorzaak van strijd, die thans in één grooten oorlog moet worden
 210 uitgevochten: I. de worsteling om het leiderschap op den Balkan tusschen Rusland en
 Oostenrijk; II. de revanche-gedachte in Frankrijk; III. de strijd om de
 wereldhegemonie tusschen Engeland en Duitschland.
 Reeds in 1911 heeft de vrede aan een zijden draad gehangen. De Marokko-kwestie had
 toen de aanleiding kunnen worden tot de groote uitbarsting, die vroeg of laat aan het
 215 tijdperk van den gewapenden vrede een einde moest maken. Vroeg of laat, historisch
 noodwendig... Dat we er toch nog ooit aan hebben getwijfeld! We waren alleen nu en
 dan naïef genoeg, om te gelooven, dat de moderne oorlog door zijn geraffineerde
 verschrikkingen, zichzelf onmogelijk zou maken, dat de ontzettende economische
 ontzettingen van den modernen oorlogstoestand ten slotte de belanghebbenden terug
 220 zouden doen deinzen... En nu nog, kunnen we het haast niet gelooven, dat het
 werkelijkheid is, wat er gebeurt. In den zomer van 1911 liet men het, evengoed als in
 1914, aan Duitschland over, of de zijden draad zou worden doorgeknipt. Na rijp beraad
 heeft de Duitsche Keizer toen van oorlog af moeten zien, omdat zijn marinestaf hem
 225 zou zijn en omdat de droge, heete zomer het levensmiddel en vraagstuk bijzonder
 hachelijk zou maken. Nu, in 1914, is de Duitsche reus het eerst zwaar gewapend
 opgestaan en heeft zijn duidelijken wil getoond, om het er op aan te laten komen.
 Niet Oostenrijk, waarom het begonnen is, maar hij heeft de eerste slagen uitgedeeld.
 Met ontzaglijk, zwaardrukkend, ja, duizelingwekkend zelfvertrouwen heeft hij het
 230 aangedurfd, al zijn vijanden tegelijk uit te dagen; met somber geweld van diepen,
 weloverwogen ernst en alleruiterste krachtsinspanning wil hij zijn vijanden dwingen.
 Wat zal de afloop zijn van den reuzenstrijd? Wat moeten wij verwachten? Wij weten het
 niet.
 Zullen de 132 kanonnen van 34 c.M. der Engelsche vloot de op verre na niet zoo sterke
 235 Duitsche verpletteren? Zal de Duitsch-Oostenrijksche landmacht, hoe geweldig talrijk
 en voortreffelijk ook, in staat zijn om met dubbel front zóó ontzaglijke machten te
 vernietigen? Zal de Slavische woede het Oostenrijk-Hongaarsche rijk verbrijzelen en
 heerschen? Wij weten het niet en we weten niet, wat wij moeten verwachten. De
 Laconische, zelfbewuste korthed der Duitsche oorlogsberichten wekt meer vertrouwen
 240 dan het pathetisch gebral der Belgische en Fransch-Belgische heldhaftigheidsfanfaren.
 We kennen de Fransche leugens van 1870. De Duitsche kracht, de Duitsche ernst dwingt
 bewondering af. Het officieele Frankrijk kan niet anders dan ons met weerzin
 vervullen. Het Legioen van Eer geeft zelfs aan de stad Luik geen eer meer. Wat moeten
 wij dan van den afloop verwachten? Een Groot-Germaansch Rijk? Een modern Macedonië?
 245 De uitwerking van een gedachte als van Philippus II en Alexander den Grooten? En
 moeten wij, Nederlanders, naar de stem van Demosthenes hooren? Of zullen wij de
 politiek van een Aeschines volgen?? Wij weten het niet. Wat wij alleen duidelijk voor
 ons zien in de ontzettende crisis is het hoog merkwaardige feit, dat de
 250 zwaardreigende "internationale" sociaal-democratie – een der belangrijkste
 verschijnselen van het afgeloopen tijdperk van den gewapenden vrede – bij het
 allereerste begin van den grooten oorlog zonder slag of stoot nationaal is geworden.
 En wat wij weten is alleen, dat het laatste tijdperk der algemeene geschiedenis, het
 tijdperk (sedert 1870) van den gewapenden vrede in 1914 onherroepelijk is afgesloten.
 Met het Evangelie der Mis in oorlogstijd, welke in de strijdvoerende landen zeer
 255 zeker wel met innige devotie zal worden opgedragen, kunnen wij slechts zeggen:
 "Oportet enim haec fieri, sed nondum est finis" – "want dit alles moet gebeuren, maar
 het einde is nog niet daar."
 Mr. L. J. C. VAN GORKOM.